

19 90

Hej igen! Tycker inte Du att framsidan på årsskriften har blivit snygg? Det kan vi tacka Ulf Edlund för. Han har gjort denna fina logotype åt oss. Det här är ju den 6:e årgången av medlemsskriften så nu tycker vi att vi trampat ur de första barnskorna.

Styrelsen, ja det är desamma som förra året. Det blev omval på alla poster vid årsmötet. Vi heter nu:

Bosse Wiklund, ordf	Olle Severin, v ordf.	Ulla Wiklund, sekr (suppl.)
Gun Storell, kassör	Arthur Österman	Åke Karlsson, Alsvik
Lars G Andersson	Anita Everlund (f Oxhalsö byalag)	

Suppleanter:

Tore Malm	Yngve Berger	Birger Ahlrén	Ulla Wiklund
-----------	--------------	---------------	--------------

Birger Ahlrén har fortsatt med sin fina studiecirkel i släktforskning. Vi har gjort en utflykt till Svenska Högarna. Museet i Oxhalsö har som vanligt varit öppet lördagar sommartid. Vi har haft en "Kulpryldag" då allmänheten fick komma med mystiska gamla föremål för att få dem identifierade. Vi fick en del frågor men klarade dem tack och lov.

Blidö-Yxlanskärgården är en gammal kulturbygd, bebodd sedan vikingatid och troligen långt tidigare, men spåren efter dessa tidiga bebyggare kan vara svåra att hitta och följa. Du, som är intresserad, ring oss om Du kan och vill hjälpa till. Du behöver inte vara frälst på vikingar, vi är lika intresserade av detaljer om livsföringen härute för 100 och 200 år sedan. Finns det någon som har någon sägen med anknytning härute till Rysshärjningarna 1719? Ring och skriv! Vi tänker försöka bilda fristående arbetsgrupper om intresse finns. Sedan är det lätt att i samarbete göra en skriftlig rapport, som vi kan publicera här. Du som i Dina gömmor har ett gammalt foto av hus eller folk i arbete och vila. Ring oss så vi får fotografera av dem! Tack på förhand.

RED: BOSSE WIKLUND, SIKMARÖ 1050,
760 17 BLIDÖ.

TEL: 08-82 10 24, 0176-813 02

V A R F Ö R S L Ä K T F O R S K A ?

Birger Ahlrén

På uppmaning att försöka ge svar på fråga - Varför släktforskar jag? - kommer här mitt svar:

Som Stockholmspojke fick jag på somrarna vistas hos mina far- och morföräldrar i Folkärna resp. Vingåker. Där fick jag ofta på kvällarna i skymningstid höra dem berätta om släkt och vänner. Det var inte elakheter som då kom fram utan mest roligheter och ömsinta tankar om hur de som hade svåra situationer skulle klara sig. Det gällde inte minst kreatur, skörd och andra vardagligheter i torpar- och bondelivet. När samtalerna kom in på de gamlas vård med deras lyten och sjukdomar samt dödsfall och begravingar begynnade nog de första bilderna på de gamla, och från gången tid strömma in i mitt pojkhuvud. Dessa bilder sitter kvar. Rummen med de gamla, grova och slitna möblerna, där de satt kring kaffebordet och berättelserna kom, allt medan gammelmormor med en sockerbit i den tandfattiga munnen sög i sig kaffet på fat.

Ungdomsåren gick. Efter krigsslutet 1945 kom längtan att efterforska mina förfäder, och få mer vetskap om varifrån de kom. Jag började med ett besök på pastorsexpeditionen i min fars födelsesocken By i södra Dalarna. Jag blev mycket vänligt bemött, och prästen tog mig med in i arkivet och hjälpte till. Besöket gav till resultat: Först den starka upplevelsen när jag första gången fick se "de minas" namn i de gamla böckerna, och att jag därefter kunde fortsätta efterforskningarna i landsarkivet i Uppsala. Så fort tillfälle gavs for jag dit. (Det var före mikrofilmens tillkomst på 1950-talet.) Kyrkböckernas handskrivna text var ofta svårt för nybörjaren att tyda, men forskarivern var obetvinglig. De nykända namnen på de sedan länge döda människorna gav mig ingen ro. På samma sätt som Ingmar Bergman anger i sina memoarer " att de likt skuggor rör sig, vända sina ansikten emot mig och vill att jag skall uppmärksamma deras öden." Samma drivkraft, som gjorde att Vilhelm Moberg skrev sitt stora verk om utvandrarerna till Nordamerika. När jag så en dag blev uppläst om att den bok jag begärde fram skulle vara Svealands äldsta husförhörslängd daterad 1656-67, och i den kunde få dokumenterat att farfarsfarfars farfarsfarfars farfar (10 gen.) var född omkr. 1593 blev det slutpunkt för min forskning bakåt. Jag hade då fått veta att min stamort i landet var Westra Bennebecks by, Möklinta socken invid Dalälven i Norra Västmanland. När jag därefter började forska framåt och följde slätleden i "rätt riktning" d.v.s. från barndom genom dräng- och pigåren med frieri och äktenskap till ålderdom och död, fick resultaten en annan, större dimension. Jag kom

från "rätt" håll till socknar och byar enligt linjerna för människornas härkomst, ihopspunna av kärlekens gudinna till en ödenas väv. En väv, där släktforskaren finner romantikens blåa blomma bland de andra livets "växter", inte minst de svarta olyckornas. Återkommen till nutid i min forskning hade ett stamträd vuxit fram med sin historia. Min egen släkts historia med rötter som givit mig en känsla av samhörighet med bygder, som tidigare varit nästan helt okända för mig. Trädet historia hade också på ett nära sätt ofta förtäljt hur hårt och grymt livet kunde gestalta sig för dem, som gått före oss, och hur vi idag kan njuta utvecklingens goda resultat. - En tankeställare.

Jag har berättat hur jag började släktforska och blev fångad av dess känslomässiga spänning. Som pensionär med hemort på Yxlan i Blidö socken fann jag snart att det är en fattig bygd, när det gäller urkunder om dess historia. I synnerhet inom mitt gebit: Släkternas. Stora luckor i kyrkboksmaterialiet och nära avsaknaden före år 1800 gjorde att jag tog mig för att försöka få fram några kända släkters rötter i socknen. Först tillbaka till 1800 och därefter ned i 1700-talet. Det var intressanta kartbilder som kom fram över släkternas fortplantning regionalt. De visade hur den yttre övärlden bildar revir och den inre skärgården ett annat. Helt naturligt uppkomna efter färdvägarnas och kommunikationernas linjer. Giftermål med flyktingar från Finland och Baltikum utgör ett särskilt intressant inslag förutom hitkomsten av Värmlänningar och Dalkarlar från landets inre delar. Vid studiet av husförhörslängderna som normalt omfattar 5-årsperioder, upprepas namnen på byarnas innevånare med noteringar om bl.a. förändringar, flyttningar m.m. Detta innebär att man blir mer och mer bekant med "byfolket". Vid övergång till studier av andra handlingar, t.ex. lantmäteriakter och domböcker träffar man då på dessa människor som gamla bekanta. Att släktforskningen ingår i hembygdsforskningen är naturligt. Släkterna i bygderna är som blodådrorna i kroppen, och människorna själva blodet. Detta var ett svar på varför jag släktforskar, och en berättelse om hur en av minahobbies följt mig genom livet. Det är mycket som skulle kunna yllläggas. Ex.vis föreningslivet med likasinnade, och de oväntade vänskapsband som uppstår vid de släktforskarkontakter som av olika anledningar sker. Jag kan här ej undgå att nämna de otaliga band som knyts mellan forskare på ömse sidor om Atlanten. Andra och tredje generationens Svenskamerikaner som nu söker sina rötter i Sverige äroälegio. Här i skärgården finner man ofta i husförhörslängderna hur söner stå noterade som sjömän tills de efter ett tiotal år är antecknade i Obefintligas bok med anteckningen "Vistas på okänd ort." Så dyker nu plötsligt någon upp, och talar om att han eller hon äe barn eller barnbarn till den försvunne bygdens son. Kommer från en annanvärldsdel för att söka kvarlevande släkt och se den bygd varifrån far

eller farfar kom. Tyvärr har då de närmast sökta sedan länge flyttat till kyrkogården och levande släktingar till främmande platser. Vad som kvarstår efter deras besök är berättelsen om hur livet kom att gestalta sig för "Skomakar'ns" pojke som gick till sjöss och aldrig hördes av.

Som slutord vill jag framhålla att släktforskningens största värde kanske är att gräsrotsmänniskor på känslomässiga grunder lockas in i en hobby, som väcker intresse att skaffa sig kunskaper om gången tid och förhållanden, som ingår i vårt lands kulturbilder och historia.

Det alltid förestående motivet för släktforskning är dock en önskan att få svar på tomtens fråga i Viktor Rydbergs dikt Tomten.

— HJÄLP! —

Vill Du vara med i en arbetsgrupp?

- Du som är intresserad av
- skärgårdstrågorna
 - släktforskning och gårdshistoria
 - sjöfart
 - gamla hantverk och verktyg
 - gamla mynt
 - gammalt porslin
 - foton, kartor, sjökort

Kontakta styrelsen. Vi vill pröva att bilda arbetsgrupper. Vi vill leta efter de "små bitarna" i skärgårdslivet förr.

N Ä R B O N D E N P Å S U N D A B L E V H A L S H U G G E N .
(ett blad ur Gammal Skärgårdshistoria)

Bosse Wiklund

Det här som hände, det var så längesedan att det kanske är bäst om jag repeterar litet historia först. Det är nämligen så länge sedan att det fortfarande var Medeltid när den bedrövlige historien startade.

Alltså. Det börjar med en greve som hette Christian och som var son till greve Didrik den Lycklige av Oldenburg och hans hustru, Hedvig av Holstein. Vår Christian föddes 1426, och han var född med guldsked i munnen (fast sedan skulle han tappa den). Alltnog. Hans far dog 1440 och han, som var 14 år ärvde grevskapet tillsammans med sina bröder Moritz och Gerhard. Samtidigt blev han arvtagare efter morbrodern och skulle få Holstein.

Så dog Kristoffer av Bajern i jan 1448, och nu valdes Christian till kung i Danmark efter diverse krångel. Det hela underlättades av att han samma dag som han kröntes förlovade sig med Kristoffers änka, Dorothea. (Kalla det konservering)!

Så gällde det norge. Landskapen sunnanfjälls hade sedan gammalt goda danska förbindelser och valde snällt Christian till norsk konung i juni 1449, men människorna nordanfjälls hade alltid varit ett sturskt släkte sedan Harald Haarfagers tid, och de valde i stället 20 nov 1449 den svenske kungen Karl Knutsson (Bonde) till kung. Han kröntes av biskopen i Trondhjem.

Det hela övergick snabbt i öppna strider och plundringar. Det var många människor som under dessa år med ideliga härjningar och krig mindes åren då Drottning Margaretha hade regerat, och då det var fred och lugn i alla de tre nordiska rikena.

Och som det nu var, gick det inte. I maj 1450 träffades 12 danska och 12 svenska riksråd i Halmstad och kom överens om en lösning. Karl Knutsson skulle överlämna Nordnorge och landen Nordanfjälls till Christian. Sedan skulle Norge och Danmark vara förenade under samma kung i fortsättningen. Den av kungarna Karl Knutsson eller Christian som levde längst skulle bli kung över alla tre länderna.

Men det här var naturligtvis att utmana ödet. Man hade inte sagt något om naturlig död, så ett mordhot låg i öppen dager.

Hittills hade Christian varit lyckosam. Men mycket vill mer ha. 1451 startade han ett krig med svenskarna om Gotland, men det gick riktigt illa för danskarna, och då tog man till grymheter, som allmogen skulle minnas i flera hundra år.

Året 1457 ledde den svenska adelns inbördes osänja till att Karl Knutsson förjagades, och nu fick Christian chansen. Den 29 juni 1457 kröntes han i Uppsala till svensk kung, och samtidigt blev hans son Hans utsedd till tronföljare och faderas efterträdare. Nu var Christian kung över alla de tre nordiska länderna liksom en gång Drottning Margaretha.

Men så började eländet. 1459 dog hertig Adolf av Holstein (morbrodern), och han lyckades bli vald till hertig av Schleswig och Grefve av Holstein.

För att klara den här politiken fick han förmodligen betala ut stora mutor och han måste alltid kämpa med en tom kassakista.

Bröderna pockade också på att få ut sitt arv, så Christian måste låna igen.

För att klara allt det här tog han upp nya skatter. Det skulle han inte ha gjort. 1463 utbröt ett ilsket uppror i Sverige. Ärkebiskopen, Jöns Bengtsson försökte med lämpor och efterskänkte skatten igen. Christian var rätt mycket av en renässansfurste till tankar och skick: "Så här fick det inte gå till!" Ärkebiskopen fängslades och fördes till Köpenhamn i bojor. De representanter för Bondeståndet som samlats hos ärkebiskopen på Helgeandsholmen fick en blodig hälsning och en påminnelse om Christians sinne.

Nu bröt rena helvetet löst. Ett allmänt bondeuppror, som Christian inte hade någon möjlighet att stoppa. De danska knektarna vågade sig inte ut på prevetet en gång efter mörkrets utbrott. Det var åtskilliga som hittades med en kniv i ryggen eller ett pilskäft stickande ut ur sticktröjan. Svenskarna kallade tillbaka Karl Knutsson 1464, och runt honom samlades den svenska högadeln, framför allt Sturar och Vasar. Svenskarna var som ettriga bålgetingar. Kung Christian gjorde nu ett försök att visa fredsvilja genom att frige ärkebiskop Jöns Bengtsson, men det var för sent.

Den Nordiska unionen hade spruckit, fast alla inte hade insett det. När Karl Knutsson avled 1470 trodde sig Christian ha ett tillfälle, men 10 okt 1471 i slaget vid Brunkeberg tog drömmen slut. Christian själv blev sårad.

Han satt nu i Köpenhamn och ruvade och gruvade sig över pengar eller rättare, brist på pengar. År 1469 hade han gift bort sin dotter Margaretha med den skotske kungen Jacob III, men då han inte kunde lämna en anständig hemgift, måste han pantsätta det gamla jarlsdömet på Orkney och Shetland hos sin svärson. (Det skulle sedan förbli i skotsk hand).

Denne äventyrlige Christian, som brukar kallas den 1:e dog 21 maj 1481.

Efterträdare blev kung Hans, han som valts till tronföljare i Uppsala 29 juni 1457, som två-åring. Han var född 2 febr 1455, och var nu 26 år. I Danmark valdes han till kung utan protester, i Norge tog det ett par år till 1485. Men i Sverige föredrog man att förhandla. Här var nu Sten Sture d.ä. riksföreståndare. Han förhandlade. I 14 år!

Först 1497 fick kun Hans sitt tillfälle. Sten Sture var osams med de andra stormännen, som tyckte att Sturen fick för mycket makt och rikedom. Då kom kung Hans med sin flotta. Dalkarlarna fick på nöten vid Rotebro 28 sept 1497, och den 11 okt kunde han tåga in i Stockholm. Den 26 nov s.å., 1497, kröntes Hans till svensk konung och han hade sin son Christian med sig. Christian blev nu samtidigt vald till svensk tronföljare.

Hans inledde nu en försoningspolitik som ledde till att t.o.m. Sten Sture lovade honom trohet.

Så återvände kung Hans till Danmark för att 1500 i febr börja ett nytt krig, nu vid sina södra landamären. Han förlorade ett stort slag, och när ryktet om detta nådde Norge och Sverige, utbröt uppror. Det norska kvävdes ganska snart, men i Sverige var det svårare. Visserligen tvingades Stockholms Slott att kapitulera i maj 1502.

På svensk sida hade Sten Sture dött 1503 och Svante Sture hade tagit över. Det blev nu nya förhandlingar.

Hansestäderna hade hela tiden vägrat att delta i danakungarna Hans och Christians blockader mot Sverige. Därför gjorde han ett par raider mot dem, och fick ett nytt krig på halsen (1510).

För vår del här i skärgården var det en bedrövlig tid. Danskarna satt åtminstone tidvis på Åland och Kastellholm, och härifrån brände och plundrade man i skärgården i nära 30 års tid, med riktig energi dock 1510 - 1521.

1513 dog kung Hans, och Christian tog över, han som kallas Tyrann här. Han stödde sina krav på den svenska tronen på att han valts till tronföljare 26 nov 1497. Då var han visserligen bara 16 år men ändå. Efter att ha konsoliderat sin ställning på hemmaplan inledde han 1517 sitt korståg mot Sverige. Hur det gick vet vi. Slaget vid brännkyrka 1518 förlorade han. Sedan inleddes förhandlingar, men han svek sedan sina löften. Slaget vid Bogesund 1520, där Sten Sture d.y. blev dödligt sårad. Sedan Stockholms belägring, där staden och slottet försvarades av Sten Stures änka, kristina Gyllenstierna för att slutligen kapitulera 5 sept 1520.

Nu lade man in en dansk bestättning på Stockholms slott. Så följde

räfst och rättarting. Stockholms Blodbad, så Gustaf Vasas resning och uppror, ja allt det där är historia nu, men hur var det för människorna då?

Säkert var det förvirrande. För småfolk gällde det att hålla sig undan när Herrarna stred. Och Christiern hade sina anhängare. Jon i Waxtuna i Länna socken var en av dem. Han hade i flera år gått danskarnas ärenden, och talat om för bönder och fiskare hur bra Hans och Christiern var. Han hade gått med brev till säkra anhängare av Christian, och han hade rannsakat och spanat svenskarnas styrkor och fartyg, han hade utsatt tvivel och tvedräkt. Men han hade haft hjälp av bl.a. Per Jenson i Sunda i Frötuna, Nils Persson i Espenäs (Aspnäs i Rådmansö) och Lasse i Ladebods (Lagboda i Länna) samt Peder i Gregerstade.

Det fanns en annan man, som hette Jap i Lådinge (Jacob i Lådinge). Och så den viktigaste mannen i hela den här härvan, Jens Mattsson. Han var tydligen en av Sören Norrbys män, den danske amiralen. Lasse i Refsnäs på Rådmansö tog sig nu orådet före att gömma Jens Mattsson när Sturens folk sökte efter honom.

Eftersom Gustaf Vasa och de Nationella vann över Unionsvännerna, så gick det illa för det här gänget.

Från Stockholms äldre tider finns en lång rad Tänkeböcker bevarade. De innehåller domar, fastighetsköp och annat och har år efter år präntats av flitiga skrivare.

Året var 1519. Måndagen 16 maj sammanträdde borgmästaren och stadens råd. Borgmästarna var alltid två i Stockholm (en tysk och en svensk). De var nu Jens Gudmundsson och Anders Hinriksson. Fogden på slottet heter Erik Kuse. Av borgarna har vi Olof Hansson och Per månssoon vid Torget. Dessutom deltar Andreas Andree, stadsskrivaren.

Målen gäller okvädningsord, husförsäljning, arv, panter och så stöld förstås. Den som stal en kappa miste livet.

Det var måndagen 6 juni 1519. Det var ett fasligt spring och larmande vid Rådstugan, och så många riddersmän hade inte setts på Gud vet när. Och så många knektar och herredrängar. Hantverkare och småfolk stod och kikade förskrämt när knektarna bildade spetsgård. Och nu kom han i full praktrustning, Rikets Hövidsman och allas Herre, herr Sten för att själv sitta ordförande vid dagens ting. Och därtill hade han dragit ihop en dubbel tolvmansnämnd. Främst i skaran bakom Sten Sture såg man riddaren Erich Johansson (Vasa) till Björnö bl.a., en hetsig man men rätt så dum och politiskt obetydlig. Han skulle så småningom mista huvudet i Stockholms Blodbad. Men nu solade han sig i glansen. Så följer Michel Nilsson (Krumme till Ärnäs på Selaön), Lasse Andersson, "friboren", Olof Walram, "friboren", Per Stoch, "friboren", Herr Eskil Niclissön (Gyllenstierna), Claus Kyle "friboren", Iffver Andersson med

okänd bakgrund, Slottsfogden Erich Kuse, Oleff Bjorsson till Ulfunda slottsfogde på Stockholms slott, Axel Andersson "friboren", Karl Bengtsson, trol identisk med rådmannen med samma namn och Staffan Hinriks-son, "friboren, även kallad Staffan i Uppsala.

Med beteckningen "friboren" bör man beskriva adelsmännens svenner och väpnare, alltså blivande riddare. Det här är en brokig samling, där beroendet till Sten Sture framträder mer eller mindre klart.

Men det räckte inte med den här 12-mannajury, nej dubbelt upp skulle det vara. Alltså: Nilss Persson i Mysinge, Oland, Anderss Olsson i Torsn, Anderss Ottoson i Norunde, Lasse Persson i Fasm i Frösunda härad, Karl och Erich i Fornebro, Lasse Persson i Bergby i Syminge härad, Botvid i Skärby (det är Rimbo det) och Jens Hakonson i Varendö (Värmdö. Så Oleff Niclisson i Granista i Närke hundrad och Sigge i Husinge på Vádón (Väddön) och slutligen Jap i Tälje eff Frótune skiplag (Jacob i Norrtälje). Det skall bli 12 man det också.

Inför denna jury rannsakades nu 6 juni 1519 Jon i Waxtuna (Länna), Sundabonden Per Jensson, och Nils Persson i Espehäs (Aspnäs, Rådmansö) tillsammans med Lasse i Ladeboda (Lagboda, Länna) och Peder i Gregerstad, Utgången var given. Här skulle statueras exempel. De dömdes samtliga att avrättas med svärd, halshuggas. Kropparna skulle läggas på stegel och hjul dem själva till straff och androm till varnagel, som det sades.

I Protokollet nämns även "sketne Jap i Ládinge" som visat fienden vägen till Uppsala. Med beteckningen "sketne" avser Medeltidens domstolspråk att syndaren avvikit och ej kunnat nås av "Rättvisan" utan undgått straff.

En av de anklagade i periferin av målet svär sig fri med Gode mäns hjälp och frikänns.

Sunda var vid denna tidpunkt en av Blidös (eller Fånös) större gårdar med stora arealer men mager mark (skarp). Nu vet vi inte om Sundabonden Per Jensson var en äventyrare, som ville visa sig som herreman och spelade på fel häst, eller om han bara var en vanlig liten människa, som av ett grymt öde drogs in i spelet om kungamakten och Sveriges krona. Jag vet inte om han var god vän med eller släkt med Jon i Waxtuna och Jens Mattsson. Eller var de bara skärgårdsbor, som höll ihop. Men ett var klart: Per Jensson i Sunda blev halshuggen och hans gård konfiskerades. De makthavande brukade på detta sätt även bestraffa familjen.

Vid samma ting framträder en tysk köpman som kommit med ett förhyrt fartyg (tyskt) med varor, och som blivit hårdhänt brandskattad av jurtarna (danskarna) i skären (Skärgården). Nu blir han dessutom dömd att betala skepparen för frakten!

I K Ö L D E N S R I K E .

Bosse Wiklund

Hur många är det som minns en gammal film som hette Inook - Köldens rike? Eller något ditåt. Den handlade om eskimåer och deras strapatser i kampen mot köld och snö.

Men detta att frysa är något som går som en röd tråd genom hela den svenska historien. Vi kan börja i Bronsåldern. Då var klimatet här uppe betydligt mildare än nu. Man hade betesdjur som kunde gå ute året om. Alltså krävdes inga lagårdar och inget samlande i lador. Människorna följde hjordarna och den fasta bebyggelsen blev av enklaste slag, kanske liknande samernas kåtor.

I slutet av Bronsåldern inträffar så den klimatförsämring, som brukar kallas Fimbulvintern, d.v.s. två vintrar efter varandra utan mellanliggande sommar. Set innebar naturligtvis svält och missväxt. I spåren följer att de svaga dukar under, andra grupper emigrerar kollektivt. Kanske en grund till Folkvandringarnas början, liksom en tidigare överbefolkning.

När klimatet blir hårdare med snövintrar måste människan rusta sig för det. Man gräver ned sig i en backe och tränger ihop sig. Djur och människor får värma varandra. När vår familjehund idag ligger och litar sig i husses och mattes säng så är det bara en fortsättning från Urakaipas förfäders tid.

Från Vikingatiden är ju långhusen bekanta med väggar av torv eller sten eller kanske skiftesverk eller korsvikke beroende på vilken landsända det gäller. Man hade en stomme av stående stolpar som uppbar tak med rör, vass, halm eller ag. Eldstaden låg i husets mittgång och röken fick leta sig ut vid gavelöppningarna. Människorna bodde och sov i avbalkningar efter långväggarna. Delar av de här konstruktionerna fanns kvar länge bl.a. på svensköarna i Balticum.

Backstugan, ingrävd i en backe eller ås och ofta med framsida av sten eller torv har jag själv sett 1945 i norra Skåne. Ingången var mitt på. Till höger gick man in i boningshusets enda rum, köket, med jordgolv, där hönsen sprang omkring. Till höger var ingången till korna och hästen. Fördelen med detta arrangemang var att man värmdes varandra. Återvinning.

Så har vi då det älskade och förkättrade torpet. Namnet lär från början vara ett spenamn. Orstammen "torp" är släkt med torv och torftig. Stugan, torpet, var så liten att man bara fick plats med spiseln och en torvbädd, mullbänken. Liksom senare i kolarkojor bestod sängen av klent korsknutat virke med torvbitar i. Golven hade ju ingen trossbotten, så det var svårt golvdrag. Tröskeln till ytterdörren gjordes

två stockvarv hög för att minska det draget (och tvinga ovälkomna besökare att böja sig fram innan de klev på). Den höga tröskeln hindrade också småbarn att krypa ut ett obehagligt ögonblick.

Man hade lågt i tak för att spara på värmen. Man hade bara sin öppna spis och i den gick 90 % av värmen till kråkorna. Spjäll saknades ofta i äldre tider.

De rika adelsmännen byggde stenhus, men det var omvittnat hur svårt det var att bo i slott på vintern. Ofta hade man en träflygel som bostad också.

Storbönderna bodde väl fram till 1700-talets mitt i växande timmerhus med liggtimmer, gråa eller tjärade. De drevades med mossor och ibland klinade man med lerklin på insidan och sedan kalkmålades väggarna inomhus.

Någon gång i mitten av 1700-talet slår Falu rödfärg igenom. Det är en kopparoxid, som bevarar träet mot röta. Råvaran fås ut slagghögar vid Falu gruva. Någon gång på 1700-talet blir det också mode att panela husen, dels mot drag, dels för att imitera stenhus. Nu målas de i ljusa färger.

Uppvärmningen av husen, stora som små, har varit ett problem. I topp och andra småhus börjar man tidigt mura in tegel i hällen för att hålla värmen bättre (och ge jämnare underlag för grytor.)

Redan när man byggde om Gripsholms slott under Vasasönerna så byggde man en öppen spis i källaren, där sidomurar och kåpa hade luftkanaler. Varmluften leddes så småningom upp i den kungliga sängkammaren och silade under deras säng.

I Bergslagen började man gjuta järnugnar, s.k. sättugnar, som stod bredvid den öppna spisen, och som spred den mesta värmen till rummet. Småfolk och bönder hade ganska ofta en gjuten järnhäll i den öppna spisen av samma orsak.

Till slotten kommer från Holland Delftugnen och andra föregångare till vår berömda kakelugn (Cronstedts uppfinning). Men det fanns också en "torparvariant" på kakelugnen, murad av tegel och kalkad, helt utan kakel.

Svenskarnas levnadsstandard avspeglar sig i takhöjden inomhus. Städerna går före under det sena 1800-talet, och nu byggs våningar med en takhöjd på närmare 4 meter. Hade man råd att värma en sådan våning så måste man vara rik.

Centralvärmen slog ju igenom vid slutet av det 1:a världskriget omkring 1918. Och bortsett från krig och bristsituationer har vi kunnat elda våra lägenheter och stugor värma.

På landet fick var och en själv bestämma hur han skulle elda - eller frysa. Ännu på 1950-talet vet jag folk som hade en kökssoffa stående nedanför ett fönster. Köket var ju husets varmaste rum och kammaren eldades bara upp till helger och kalas, så där var det mycket varmt, ofta under 10 grader. Men även i köken har jag sett hur man haft frost bakom soffryggen på morgonen, när man vaknade och innan man fått fart på vedspisen.

Den våg med massinstallation av värmepannor som gick över landsbygden på 1950-talet och senare är lättförståelig mot den bakgrunden. Om det är kallt inomhus får man ha mycket kläder på sig. I Norrland hände det förr att man sydde in barnen för vintern för att de inte skulle frysa,

Vi har väl skämt bort oss litet, men politikerna har ett stort ansvar för den värmesociala utvecklingen nu, när vi skall spara energi. Vet de vad det innebär att frysa?

Bosse Wiklund.

Vad är gamla sägner värda? Ibland kan minnet av gamla händelser och skeenden skeenden leva kvar långt efter det att händelsen i sig själv glömts bort. Människor undviker vissa platser för att hågonting hänt där, vad vet ingen längre. Så var det här i Långviken. När jag var barn för 55 - 60 år sedan, varnades jag som ny i byn för att leka på en viss plats. När jag undrade varför, ville man inte svara, eller svarade undvikande: "Det har hänt så mycket styggt där!"

Med det fick jag låta mig nöja.

Faktum kvarstår. Av hävd har Långvikens bybor dansat på midsommarafton och annars sommartid på de flata hållarna uppe på berget ut mot Kroksöudden (Elsas berg) men ingen skulle komma på tanken att göra detsamma på bergen ovanför Långstrand, fast de är lika släta och dansbara. Från Elsas berg kunde man se solen gå upp i Öster över skogen och Svartlögan, men de flesta byborna bodde inne i Långviken eller på den västra sidan (med Långstrand närmast.). Redan som barn hittade jag några stensättningar, kantkedjor. Under det 1:a världskriget låg det ett tag en militärposterings här på södra Bli-dö, men jag har kontrollerat med gamla Långviksbor. De här kantkedjorna fanns redan tidigare. Det jag kunde dra ur de gamla var att detta var gravar från hedenhös eller kanske från pestens dagar. Ingen visste vad. Stensättningarna ligger i grunda hållkar och är egentligen ~~en~~ en trappstegsformad skreva i berget.

När jag för många år sedan blev god vän med Manfred Ohlson i Gräddö, Rådmansös store och mycket kunnige hembygdsforskare, så gjorde vi ofta strövtåg tillsammans, och han hade verkligen näsa för historiska minnen. Läs gärna hans bok om Mora sten! Då förstår Du vad jag menar. Alltnog. En gång hade vi kommit till Staksundet på Rådmansö. Straxt intill detta fanns ett bergstup kallat Prästklippan. Det var en förkastningsbrant och såg ut som ett gammalt stenbrott utan stensplitter. Där nere låg ett löst stenblock med flat översida, nära nog manshögt. Manfred ansåg att detta var en gammal offerplats från Frökultens dagar. Enligt traditionen hade ~~en~~ en munk eller präst kommit ridande och störtat nedför branten och omkommit. Enligt Manfred var det troligare att han offrats till fruktbarhetsgudarna. En seger för heddendomen, åtminstone för stunden. Sockennamnet Frötuna visar ju på närvaron av Frökult i dessa trakter, och ett par sjönamn, Hansjön och

Hundsjön pekar i samma riktning. Hundsjön skulle vara en förvanskning av Hunsjön. Konstellationen manligt - kvinnligt var vanlig för offer-sjöar och-träsk.

Så till Långstrandsberget. Berget är på södra och västra sidorna som en naturlig fornborg, med branta stigar upp, lätta att försvara från sjösidan. Berget är också så högt att man har bra utsikt över vattnet och inte låter sig överraskas av en eventuell fiende. Nära bergets högsta punkt bildar detta en hylla mot söder. Ett klippblock har lösgjorts från bergväggen och skjutits ut i ett hällkar. Blocket är 300 x 140 cm och 170 cm högt med flat översida. Det står i ett oftast vattenfyllt hällkar. Jämför med urträdet Yggdrasils tre rötter!

För att nå upp till blockets flata ovansida är det lättast att gå på en "mur" av lossvittrade stenblock. Det är en artefakt, men det ser ut som om jättar varit framme och byggt den. Den har säkert kunnat sätta fantasin i rörelse hos forntidens människor, lika väl som hos mig.

Den förmenta offerplatsen ovanför Långstrand med "offerstenen"

Den här platsen ligger liksom litet upphöjd över omgivningen med en fondbildande bergstopp i norr. Annars är det i stort släta hållar där många människor fått plats.

C:a 10 - 15 m SV om det förmodade offeraltaret finns ett grunt hällkar.

Mitt i hällkaret bildar stora naturliga stenblock en rund cirkel, en brunn med omkr 2 m diameter. Här finns idag ofta ett par dm vatten, och det räcker för en offerbrunn.

Man kan naturligtvis avfärda det hela som lösa spekulationer. Jordlagret är väl tunt för att en arkeologisk utgrävning skall ge så mycket. Klippan, som förr var helt kal, kallades då Rönnerberget, "Å de är konsti't för där 'ar allri växt ett grönt strå." Namnet kan vara en lätt förändring av "Rönnerberget". Då luktar det offerplats med detsamma.

Vi har här på Blidö en landhöjning på 60 cm per hundra år. Under vissa perioder har den varit större, kanske 100 cm. Den här klippan ligger idag ung. 16 m ovanför vattenytan, så det var fast land redan under 700- 800-talen.

"Offerbrunnen" avritad en vårlig vinterdag i jan 1990

Frö och Fröja (freja) var ju fruktbarhetsgudar före asarna, och de var beskyddare av jakt, fiske och åkerbruk. Så här långt tillbaka är det bara de högsta topparna av Blidö som sticker upp ovan vattnet. Holmar, småöar idg var då grynnor och det var ett gott fiske härute. För forntidens människor måste gäddfisket och idleken på våren liksom fågelfångst med nät och höstens sikfiske och tidighöstens strömmingsfångst ha varit gudasända. Man samlades åtminstone säsongvis och fiskade och

jagade, och man bedrev handel. Bakom bynamnet Köpmanholm ligger säkert ett gammalt Kaupang (Koppung) = Köpstad.

Möjligheten för människor att leva här under kortare perioder sommartid underlättas av de talrika bergsskrevor som finns och som man lätt kan göra beboeliga med åror, rundhult och en bit segelduk. Precis som långt senare på utskärsfiskeplatserna.

Under den tid vi nu talar om var det här ytterskärgård, kanske jämförbart med Svenska Högarna, Hårsten och Huvudskär långt senare.

Det låg nog nära tillhands att offra till goda gudar redan ute vid fångstplatsen. Vi kan jämföra med seanare tiders munkverksamhet ute vid bl.a. Svenskhöga.

Men om nu människor samlades här för fiske så borde det finnas spår av dem. Och de behövde en bra hamn också.

Hamnplatser fanns dels i Långviken, dels i den dåtida viken vid nuv. Uttergrytet. Den sistnämnda låg kanske närmast till. Att härifrån nå till "min offerplats" kräver att man klättrar på en smal stig upp på berget och går över ett stentorg. Uppgången är mycket lätt att försvara. I utkanten av stentorget finns en kallmur av sten med jord emellan. Den är idag ca 60 cm ovan jordytan och var egentligen bara en jordkulle tills en skogsmaskin skalade av jorden på den ena sidan för omkr 15 år sedan.

Uppe i stentorget kan man vidare ana rester av enkla husgrunder, och straxt intill syns en bättre grund med en äril. Det är en friliggande spismur. Tegelrester saknas helt och det finns inga tecken på några "murvingar" (Brandmurar). Den här grunden ligger på respektfullt avstånd från Offerplatsen (?), på den andra sidan av berget, i lä för hårda vindar. Stentorget och backen intill har ett gammalt namn: "Jarsbacken". Det blir på modern svenska Gärdesbacken. Ordet "Gärde" har med "gård" att göra. Gärdet är en odlad jordbit nära gården. Vilken gård? Idag finns inget som svarar mot det.

Hur länge har man använt den här platsen? Ja, Hedendomen satt djupt och Frökulten var seg. Ännu på 1600-talet måste ärkebiskopen i Uppsala ingripa mot ett ofog i Karlskyrka i Roslagen (Söderby-Karl), där man om våren vid plöjningen bar ett relikvarium med S:te Karlungs ben runt åkrarna för att få god skörd. Och prästen var med!

Så hit upp till offerbrunnen kanske en och annan har smugit sig med några sädesax eller en fisk.

Långt efter det att traditionen förlorat sin kontur har ett diffust minne levat kvar av något som inte var riktigt "rumsrent".

Vi bedriver f.ö. Frökult än i dag! Alla vi som satt och tuggade på lussekatter.

Från början var lussekatten bakad av den nya sädesskördens första mjöl. Man bakade bara en lussekatt. Om formen var densamma som nu vet väl ingen, men brödet skulle vara lätt att bryta i fyra lika delar. Det nybakade brödet grävdes ned i sädesbingen. Där låg det tätt och möglade inte. Vid midvinterståndet (nuv julen) tog man fram brödet och bröt det i två delar först. Den ena halvan delades sedan i lika många delar som det fanns husfolk på gården. Var och en fick sin bit på juldagsmorgonen. Den andra halvan bröts mitt itu igen. En fjärdedel grävdes ned i bingen igen, och den sista fjärdedelen bettades sönder och gavs till gårdens djur i fodergivan på julkvällen.

Den sista fjärdedelen av brödet sparades till vårens sådd, då den smulades och ströddes över åkrarna tillsammans med utsädet. Det gav kontinuitet åt årsväxten och god lycka. Frökult!

Den tidiga kristendomen byggde gärna sina kyrkor och kapell på platsen för ett gammalt hedniskt tempel eller ett vi. Dels var människorna vana att samlas här, dels ville man markera kristendomens seger över hedendomen.

När den frireligiösa rörelsen kom till Blidö för mer än 100 år sedan så bekämpades man av statskyrkan som avfällingar. Var det en händelse att det första frikyrkodopet här på Blidö ägde rum vid Långstrand, rätt nedanför det gamla offerberget?

När jag läser igenom den här lilla uppsatsen så är det en sak jag har glömt. Idfisket på våren skedde dels i spilkassar, dels i idgropar, som grävdes ut i strandbrinken som en konstgjord vik. Med hjälp av ett tätt " spjälstaket " leddes lekfisken in i gropen och hävades sedan upp. Idgropar användes in på 1700-talet. Här på södra Blidö finns det några kvar, men de är från den sista tiden och de ligger inte 5 - 10 m ovan vattenytan. Ja vi har inte hittat några på den nivån, för vi har inte letat.

P Å J A K T E F T E R D E T F Ö R G Å N G N A .

Bosse Wiklund

När man är ute och strosar i markerna så kan man få en hel del tips om gammal bebyggelse, gammal verksamhet, bara man har ögonen med sig. Det flesta av oss har väl ibland stannat inför en husgrund och funde-
rat över dem som en gång bodde där. Om vi inte vet någonting om dem, så har det väl hänt att man tittat sig noggrant omkring för att söka efter några porslinsskärvor eller ett järnbeslag, som kan ge en date-
ring.

En del mönster användes av p^orslinfabrikerna under mycket lång tid, andra bara några få år. När det gäller "långkörarna" så finns det ofta smärre förändringar i mönstren, ofta av teknisk natur, och har man tur så.....

Men jag måste skicka in en brasklapp när det gäller porslin. Vi i skär-
gården stod länge som mottagare av latrinpråmar, "skitpråmar" från
Stockholm, och den lasten innehöll oftast en mängd trasigt porslin ock-
så. Dessutom. Ibland kunde ett fat eller en skål få ett oanat långt liv.

Mynt går alltid att använda, men det gäller att veta under vilken pe-
riod de användes. Numismatik är en bra hjälpvetenskap, men det finns
många fällor.

Glas är mera svårtolkat om man inte är specialist.

Järnbeslag och verktyg. Smederna var ett konservativt släkte och mång-
a verktyg var fulländade redan under vikingatid, och har sedan ändrats
mycket litet.

Om Du går intill odlingsmark, en åker eller ett gärde så kanske Du
hittar på en gammal stenbro eller annan överfart, som i våra dagar ver-
kar helt felplacerad. Då är det dags att vakna upp! Om man går över bron
och börjar sno runt så hittar man oftast spår av en gammal ängslada el-
ler dylikt. Kanske en byväg, kanske en grund efter ett torp eller stu-
ga. De här stenbroarna krävde mycket arbete, och ingen gjorde det för
sitt höga nöjes skull.

För den som i tidig vår tid, just när gräset börjar grönska, har för-
månen att få flyga över "sitt" område, så kan man ibland se inrutning-
ar i mörkare grön ton. Det är gamla gårdstun och åkrar. Den djupare
grönskan beror på högre fosfathalt (gammal gödsel) i jorden.

Om man går i bergig skogsmark så hittar man halvstora stenar på fla-
ta berghällar. De är ofta minnen efter gamla gärsgårdar, där man hade
långa riddare som sidostöttor. Man kan ofta följa de här gärsgårdarnas
sträckning i flera kilometer.

Naturligtvis finns det också annat att leta efter. Här på Blidö finns det rester av små tjärdalar i skogen. Här och där kan man träffa på en brunn helt oväntat. Jag har faktiskt varit nära att trilla ner i en gång i världen.

Man kan vara mer raffinerad också. Botanik är ett bra hjälpmedel. Gamla äppelträn och prydnadsbuskar och inte minst syrener klarar sig länge och ändå segare är ogräsen som brännässlor.

En gammal beteshage som vuxit igen kan ännu hysa spår av vallväxter. Gamla medicinalväxter som vinkryddan Pimpinella har jag hittat härute. Ibland kan det löna sig att titta i träden. Mer än en markägare har svurit över ungar som slagit spik i trädstammarna så att han förstörde sågen. Då var det i verkligheten gistgårdsspikar i unga björkars stammar. Med tiden blev träden stora och spikarna var det enda kvarvarande minnet.

En eldsvåda lämnar ofta märken efter sig i flera hundra år. Jorden bli svart och kolrik.

Men allt det här är bara komplement. Den som vill veta mer om "sin" by bör börja med att fråga gamla ortsboende, fortsätta i Centralarkivet i Norrtälje, gå till Lantmäteriet därstädes, fortsätta i Lantmäteristyrelsens arkiv i Gävle, Jaga bland taxeringshandlingar och i kykböcker, i Länsarkiv, och så småningom kanske hamna i Riksarkivet eller i specialarkiv. Det är här som de många släktforskarna har sina betesmarker. Med åren utvecklar man en viss känsla för var man skall söka, men hur man än bär sig åt, så är det oerhört viktigt att lyssna på äldre och erfarenare amatörforskare och proffs, att bygga upp ett rikt kontaktnät. De personliga kontakterna kan inte överskattas i det här arbetet.

EN BIBELPÄRM BERÄTTAR.

I Hembygds museet i Båttamanstorp i Oxhalsö har vi en del gamla böcker och skrifter i en kista. När jag inventerade en dag i somras, hittade jag en träpärm till en Bibel, men utan tillhörande bok. Det var den främre pärm, gjord som sagt av trä och klädd med skinn. På pärmens insida hade någon skrivit med bläck följande text, som talar för sig själv:

Dena Bibel er Tryck uti Gefle år 1768.

Dena bibel hafver tillört Per Norman å hans hustru Ana Anders
Dåtrer uti Sundsker.

Per Norman drunknade på återfärd ifrån fast land 9 November 1855, hans ben vilar i hafvet.

Ana Anders Däter uti Sundsker den 13 November 1874, född 1798 den 4 Januar. Per Norman född uti Tjockö 1792, d. 28 Mars

deras barn Jan Erik 1820, Anders Peter född 1836 uti 29 oktober,
Johan född 1838 uti juli mån.

Dena fick jag på byte efter min mor 1875, d 5 Februari -

Nu skickar jag min Datter dena Bibel

Edla Johanna uti Svartlöga

Sundsker 12 febr 1875

Till ett minne

J E Norman

KOMMENTARER

Birger Ahlén

För en släktforskare är gamla biblar och psalmböcker med släktuppgifter en berättande källa av stort värde. Inga andra släktklenoder utstrålar en sådan "värme" från de händer som namngivits och vänt bladen i de gamla böckerna. De berättar hur de vandrat till olika släktmedlemmar och därmed bekräftar närhet mer än blodsbanden. Jag har själv

en bibel av just denna sort med skinnklädda träpärmor som talar om ägare i släkten ett stycke ned i 1700-talet. De torde därför vara rätt vanliga i bonde- och torparhemmen.

De aktuella uppgifterna på bibelpärmen talar om att det var arvs-skifte (byte) på Sundskär den 5 febr. 1875 efter änkan Anna Anders-Dotter född 1798, 5 jan och död 1874, den 13 nov. d.v.s. 76 år gammal. Pärmen meddelar att hon var änka efter Per Norman, född på Tjockö 1792, den 28 mars, och som - får vi antaga - en stormig novemberdag omkom vid en hemfärd från fastlandet till Sundskär år 1855. Vidare talar pärmen om att makarna hade tre pojkar, Jan Erik f. 1820, Anders Peter f. 1836 29 okt, och Johan f. 1838 i juli månad. Få är de som vet att Per och Anna hade en son som hette Anders Peter. Det är inte underligt, för han dog endast tre månader gammal av slag. I bibelns släktuppgifter är han emellertid ej glömd. Mer känd är den yngste sonen Johan. Han blev "kung" i Blidö socken, byggde Borgen i Stämmarsund, där nuvarande sågen är belägen, och tillsammans med Wiktor Eriksson startade han 1910 bolaget Stockholm - Blidösund, vars fartyg Blidösund ännu trafikerar våra vatten.

Det var han och hans äldre bror Jan Erik som var närvarande vid det omtalade bytet efter modern Anna Andersdotter.

Jan Erik, som bibeluppgifterna närmast handlar om, var bonde på Sundskär f. 1820, 10 febr och död 1896, 7 febr. Gift med Beata Mattsdotter f. 1819, 26 febr och död 1893, 2 dec. De hade barnen Edla Johanna 1850 - 1937 och Theodor Norman 1856 - 1938, 2 nov.

Edla Johanna, som fick bibeln, var då sedan 1870 gift på Svartlöga med August Vilhelm Österman f. 1856, 8 sept och död 1875, 31 maj. Hon blev således änka 3 månader efter det att hon fått bibeln.

1877 gifte hon om sig med förre makens kusin på Svartlöga, Johan Söderman f. 1841 13 nov och död 1924, 3 mars. Båda äktenskapen blev barnlösa.

Fem år efter makens död flyttade hon in på ålderdomshemmet på Blidö. Hon led då av svår reumatisk värk. Edla Johanna dog 17 jan 1937, 86 år gammal.

Hur bibelpärmen kommit till museet i Oxhalsö är okänt. Kan det ha varit läraren, hembygdsforskaren och samlaren Walter Ahlfeldt som förmedlat den dit?

Det kan här tilläggas att Edla Johannas bror Theodor är morfar till den nuvarande siste skärkarlen på Sundskär, Rolf Fogelström. Hans anor på

morssidan har funnits på Sundskär långt före det olyckssaliga året 1719, då den elake fienden Ryssen härjade vår kust. Det finns mycket intressant kring den här släkten Norman, bl.a. de höga åldrarna. Den snart 77-årige Rolf Fogelströms mor, Linda Norman, som dog 1984, 15 mars, blev 102 år. Lindas far, den ovannämnde Theodor Norman, blev 82 år, hennes mor Selma Jansdotter 88 år, hennes morfar Johan Erik Österman på Svartlöga, död 11 mars 1912, blev 91 år och mormor Ulrica Ersdotter 84 år.

Slutligen bör även Lindas make och Rolf Fogelströms fader Carl nämnas. Han slutade sina dagar på Sundskär 1966, 26 november och var då 85 år gammal.

Det kom fram mycket genom en till synes enkel gammal bibelpärm.

K O S S E R A - K O S S E R A - K O S S E R A - K O - O M .

Bosse Wiklund

Vem minns idag hur det var när korna gick på skogsbete och på betesholmar?

Ända fram till slutet av det 2:a världskriget, 1945, fanns naturhushållets struktur kvar härute. Med småbrukare, som hade 2 - 3 kor, en gräskalv plus ett par gödkalvar. I bästa fall hade man en häst, annars fick man låna, och vänta tills alla andra gjort sitt med vårplöjning eller höskörd eller vad det nu var. Hushållsgris fanns på de flesta gårdar. Däremot hade fåren, som funnits på 1800-talet, försvunnit för att återkomma 20 år senare.

Men nu gällde det korna, och deras betesgång. De släpptes ut på våren, när det blivit så pass med gräs, att det fanns något att beta av. Först fick de gå på gårdstunet och i trädgården hemmavid, och då togs de in för de ännu kalla nätterna.

De handmjölkades morgon och kväll.

När det sedan blev varmare, släpptes de på skogsbete. Tidpunkten var andra halvan av maj - juni. Korna strövade upp sina egna stigar och drog långa vägar. En äldre stadgad ko var skällko, och hade en koshälla i läderrem kring halsen. Detta för att man skulle höra den. Korna brukade också råma till svar när man ropade på dem, och de var inom "kohörhall". Vissa kor var utpräglade "vandrare", som bröt igenom gärsgårdar och stängsel. Kor, som köpts som vuxna till gården, var ofta svåra på att vilja vända tillbaka hem.

De här korna var betydligt mindre än dagens. Färgen var oftast rödbrun och vit, någon gång svart och vit. Det brukade finnas en ekler två tjurar på vår ö. Våra kor var vanligen hornförsedda, men någon hade "inporterat" en fjällko, och avkomman efter den var länge hornlös.

Våra kor mjölkade vintertid, när de stod uppställda i lagården, ca 10 liter när de inte stod i sin, och sommartid 15 liter, allt räknat per dygn. Det verkar ju litet med dagens mått, men de här djuren var i gengäld lättstillade.

En ko måste alltid ha tillgång till vatten, men hon är i regel inte så nogräknad som en häst. I beteshagen fanns ofta vattenhoar, men korna gillade också saltvatten, ja, jag menar då vårt bräckvatten. Det var en vanlig syn att se kor halvvägs ut i vattnet vid stranden. Vass var ett omtyckt avbrott i dieten. Det smakade litet/salt liksom strandängarnas sältinggräs.

Titigt på våren uppskattade korna även det skira lövet från f.f.a. ask och asp. Björken var kanske litet väl best, men så här i den förs-

ta grönskan, dög den också.

Här i skärgården var den betesbara marken vitt spridd och korna strövade vida omkring.

När de skulle mjölkas kunde man se gårdens kvinnor komma med ok och hinkar (Förr var det ämbar). De gick i lång rad på stigen ned till sjön och sjövistet. Om en karl var med, så var det för roddens skull. Det var ett fåtal män, som kunde handmjölka ännu på 1930-talet. Männen kunde följa mjölkerskorna ut i hagen för att sjasa bort flugor och lugna oroliga kossor, men mjölka, nej det var inget karlgöra!

Korna ja, vanligen kände de på sig när det var mjölkkningsdags. Då samlades de vid mjölkkningsplatsen. Ofta kom de lunkande i en lång rad med skällkon i täten medan roddsumpen med mjölkersorna fortfarande hade några hundra metrar till länningen. Det var inbyggd "timing" det!

Jag kan ännu se mjölkersorna sittande på huk eller en medförd pall. De växeldrar i spenarna och mjölkstrålen sprutar ned i hinken. När en är halvfull tömmer man över i en annan, större hink eller spann. Om kon skulle bli orolig och sparka omkull hinken, så skulle inte all mjölk gå till spillo.

På 1930-talet var det ett fåtal gårdar som nyttjade betesholmar för kor. Här på södra Blidö hade man kor på Stor-Asken och Lövskär. Det var Sikmar-bornas som nyttjade Stor-Asken, och då fick man ro ut morgon och kväll. Man rodde och stakade igenom Sikmarsundet och "Kanalen". Det var rätt slitigt att ta sig igenom vassarna. Vid Snusberget brukade man göra en paus, och roddarna bättrade på "mullbänkarna", eller bytte ut dem om han var så välbeställd.

Väl ute på Svartlögan tog man till sträckrodd. Karlen satt på den fasta toften, betten, och en kvinna akter om honom på en lös sudbräda. Ibland rodde man med bara en åra var, och samma placering. I det första fallet hade hon oftast en åra som var någon fot kortare.

Vid blåsigt väder och svår sjögång fick man gå landvägen till Långviken om man var Sikmarbo. Där hade man alltid en extrabåt för behov. När man så hade mjölkat och skulle bära mjölken en längre sträcka, så hade man ok och hinkar. Av gammalt lade man ett träkors i mjölkspannen för att det inte skulle skvimpa så styggt.

Stor-Asken upphörde som betesholme omkr 1930 och såldes till en sommarvärd, som dock hade egen sommarko på den.

I äldre tid bar man träämbar med hjälp av en stång på axeln. Två personer gick efter varandra och bar. Det var tungt, och ibland måste man vila. Då satte man ner ämbaret på en "mjölkvila" ett större stenblock med flat översida. Det fanns två mjölkvilar mellan Långviken och Sikmarö. En är fortfarande kvar.

Det hände att korna trilskades och var försvunna vid mjölkkningsdags. Då kunde man få höra mjölkerskor gå och ropa med handen som trätt för munnen: "Kossera - kossera, kom! Kossera, - kossera - ko-om!"

Efter en stund brakade det till i buskarna och "syndarna" dök upp.

Höslåttan började av gammal tradition veckan efter midsimmar. Gräset skulle ju mogna innan det var färdigt att ta. Höet slogs med lie eller med hästdriven slåttermaskin, räfsades till "sträng", vändes ett par gånger, volmades och kördes sedan in och lades på skullen. Om vädret var soligt och torrt kunde det hela ske på 3 - 4 dagar. Vid regn kunde det ta hur lång tid som helst. Och samtidigt blev kvaliteten sämre.

Bara sältingshöet hässjades för att sedan köras hem med släde på vintern. Man skar vass, som bands till kärvar och ställdes mot branta bergväggar på tork. Elsa Bergman här i Långviken ägnade sig åt vass-täkt ända in på 1950-talet. När man skar vass så stod man på knä på aktertoften med en skära i handen. Med den andra samlade man ihop så många strån man kunde, och så skar man. Den skurna vassen togs ombord. Visst går det att skära vass med lie, men dels hamnar det mesta i sjön först och blir av sämre kvalitet, dels är det svårare att ta hand om det skurna efteråt.

I äldre tid hamlades ask och asp och bands till kärvar som extrafooder för vinter f.f.a. år får.

Efter långa och stränga vintrar förr har jag hört berättas att korna var så sultna och klena att man måste bära ut dem till solljuset och den första grönskan.

Förr, när man hade rörtak och halmtak, hände det att en bonde rev av en del av taket för att utfodra djuren med. Men det var väl ungefär som när man till sjöss i ångans barndom eldade upp hyttinredning och garnering i lastrum för att nå fram till hamn.

Här i skärgården hade man i min barndom för 60 år sedan oftast fler kor än hushållet krävde. Man sålde mjölk direkt till sommargästerna, nysilad mjölk. Priset var då på tidigt 30-tal 10 öre litern. Det var en av få chanser för en skärgårdsbo att skaffa kontanter till gården.

Hur man än ställde korna, hade man ett överskott av mjölk vår eller höst. Då kom separatorer och smörkärnor till flitig användning.

Ungdjur, som gräskalvar, kvigor och fålar (unghästar) kunde gå i bet på mer avlägsna öar och holmar. Lännaborna hade unghästar på Rödlöga en gång i världen, och ortsnamnet Gräskö antyder betesmark. För att

transportera ut djuren hade man storökor och kalvdragare (halvskutor).

I storökan ställdes korna växelvis och tvärskepps. Det måste vara lugna djur, annars kantrade båten, och det kunde ge svåra olyckor,
- " Det tog tre generationer kor innan man fick dem som man villa ha dem."-

Kortare sträckor fick korna simma. Man satte en klave på ledarkon, skällkon, och så fick den simma efter en räddbåt. De andra manades i vattnet och följde simmande efter sin "syster".

Här på södra Blidö ha vi ett par kosim med stora vassruggar omkring. En del kor, mest ungdjur, var omöjliga på att simma in i vassen. Där var botten dyig och en olycka hotande nära.

Om det var en bra betesholme man skulle till, så mindes korna det från år till år, och då kontrade de aldrig.

Vissa experter har klagat på att skogsbetet förstörde växande späda plantor av gran och tall. De trampades ned av djuren eller deformerades. Så var det natutligtvis längs kostigarna, men samtidigt försvann det sly av björk, asp och ask, som nu hatar att förvandla skogarna till ogenomtränglig snårmark. Då behövdes inga besprutningar med gifter mot sly och natutligvis ingen slyröjning.

Då sköttes marken av människor som ännu visste att nyttja och utveckla bägge hjärnhalvorna, både den teoretiska och den praktiska. Då var människan en del av ekosystemet, fast hon inte visste om det, bara hade det på känn. Nu förstår och vet vi så mycket, och nu försöker vi spela Herre aller apa, och vi misslyckas litet för ofta.

Vem minns idag när korna gick på skogsbete och på betesholmar?
Vem minns mjölkerskornas lockrop: "Kossera - kossera - Kossera, ko-om!"

K I L N I N G o c h S Å G N I N G a v S K E P P S B O R D .

Bosse Wiklund

Under den grå forntid då våra gamla kära förfäder vikingarna var ute och seglade kring våra kuster och på Nordsjön, så var tillgången på skeppsvirke praktiskt taget obegränsad. Man kunde bildligt talat fälla en stor ask för att få en dymling, en hel.

Tekniken att ramsåga var okänd, och hade den varit känd så hade vi förmodligen inte haft några klinkbyggen.

När man tog ut en planka till ett golv så kilade, spräckte man stocken i två halvor. Den plana ytan hyfsades till med en slikeyxa och den runda grävde man ur uttag ur för golvbjälkarna. För att få golvet tätt drog man ur en ränna med ett specialjärn, en "hyvel", och lade en tunn latta, en " fjäder" emellan.

När man tog ut skeppsvirke till klinkbygge så gjorde man på samma sätt. Stocken klövs mitt i kärnan med eggjärn och långa tråkilar. Sedan försökte man dela den ytterligare, men det var svårt. Ofta sprack träet snett in i den gamla sprickan. Man måste därför kila tjocka bordsplankor. Ofta var träden vridvuxna, och plankorna blev som propellrar. De här tjock plankorna högs sedan tunna med skarvyxor (= slikeyxor). Det var ett tungt och tålamsprövande arbete. När man sedan skulle böja bordet efter fartygets skrovkontur så måste man basa, men det gjorde man inte i trumma. Man basade = baddade borden över öppen eld av granris. Bordet pressades in på plats med hjälp av båttvingar = båttänger.

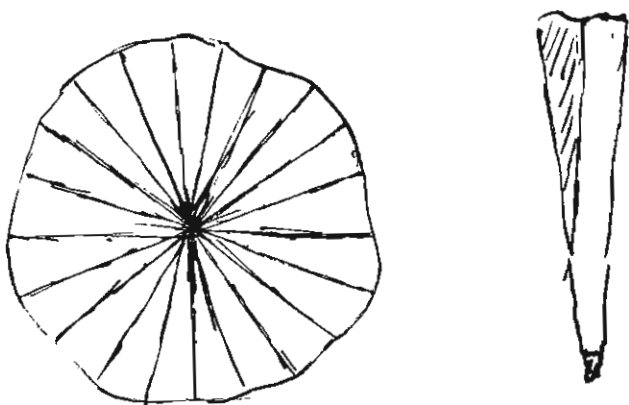
Mycket snart lär man ha kommit underfund med att stockens kärnvirke var odugligt till båtbord. De sprack i kärnan.

De vridvuxna plankorna var kanske ett problem från början men mycket snart lärde man sig att använda dem till "vindor". I ett klinkbygge byggde man alltid upp hela bordläggningen på köl, förstäv och akterstäv. Först därefter, och icke något annat, måttade man till bottenstockar och satte in vuxna spant = vränger. På det sättet fick man ett skrov utan spänningar. Tvärbalkar = bettar minskade tryckverkan från vatten och brottsjöar utifrån. Det här skrovet blev mjukt och följsamt. Det "viade" i sjön, men förblev tätt.

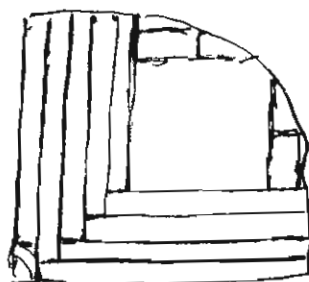
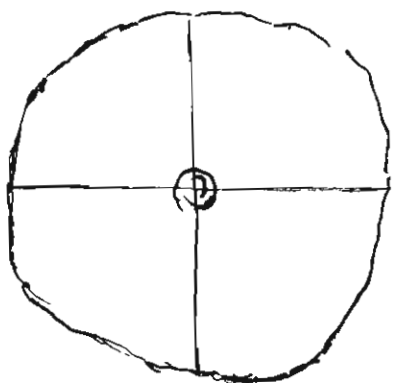
Ett större fartyg under vikingatid hade bordläggning av ung 1 1/4 " mindre 3/4 ".

Det fanns skrov som byggdes med huggna bord som icke basats, utan där man använde krokvuxna stammar. Det var naturligtvis svårare att hitta det virket

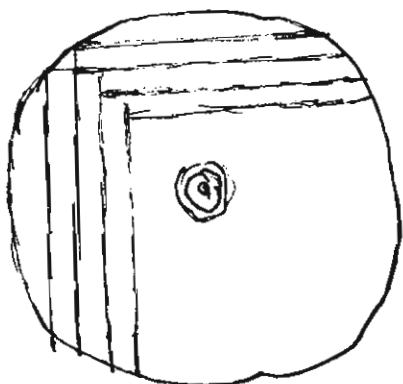
Om man har ytterligt grova furustammar kan man kila radiärt och ändå få ut tillräckligt breda bord. Då kilar man som en apelsinklyfta och justerar med skarvyxa till önskad bordtjocklek. Nu går kärnan automatiskt bort som vanträ, eller vad man vill kalla den tunnaste biten. Den här metoden har långt fram under Medeltiden använts för att dela upp ekstockar till bordläggningsplank. Den har kallats radiärklyvning, men det ordet var säkert okänt för medeltida båtbyggare.

Radiärklyvning
och ren huggning (hyfsning)
av plankor (skuggade
partier sliktas bort)

kvartssågningens princip

kvartssågningsvariant
för att ta ut bordvirke

Nu över till furan igen. I och med att sågen blev användbar och man konstruerade den första kransågen och sedan vattensågen med ett blad, så kunde man gå över till "kvartssågning" för att utvinna mesta mängd användbart virke. En skiss säger mer än ord. För att utvinna bordvirke och undvika furans kärna så sågade man så här. Det är ju bara en variant på kvartssågningen.

Vad vinner man nu på det här? När det gäller radiärsågning så får man båtboard utan sprickbenägenhet. Det har klart framkommit vid restaurering och konservering av gamla medeltida fartygsfynd, inte minst i Stockholm.

Under mer än ett årtusende utvecklades en kunskap om trä och träbearbetning, som var basen för allt gammalt båtbyggeri. När båtarna blev större, blev skepp, följde tekniken med i tillämpliga drag.

Men så kom då ramsågen, och man kunde inte längre vraka och välja. Båtbyggaren fick ta det virke som bjöds. Nu föll gammal teknik och gammalt kunnande i glömska.

Idag försöker man ta upp gamla hantverk igen, men då har man ett kunskapsglapp, som gör att man får treva sig fram i ett mörker. Resultatet får bli som det blir. Vi tvingas ändå applådera det som ett gott försök.

Hur mycket arbete lade inte den vikingatida båtbyggaren ner på att finna ämnen till stävar med den rätta böjen, helst i ek. Fick han se ett ämne i en klen ekgran så högg han av småkvistar och ansade och lät ämnet växa till sig i 50 - 60 år. Så hade far och farfar gjort och det hade han glädje av i sitt arbete. Om man fick fler stävämnen än vad årets bygghus tarvade så råhögg de och stoppades ner i en moose eller myr. Syrorna i vattnet hjälpte vill att konservera träet och än idag hittar vi vid torvtäkter stävämnen från tidig Medeltid och äldre.

De verktyg som användes vid uppkilning av trädstammar var eggjärn och bilor för att påbörja spräckningen. Sedan träkilar (långkilar) av hårt, torrt lövträ, timmermansklubbor, slikeyxor. Eken spricker lättast straxt efter det den fällt på vintern. Helst bör det vara några minusgrader. Det virke man får fram på detta sätt har högre vattenhalt än det som legat och torkat efter ringbarkning. Det fanns båtbyggare som lade varmt kopparslagg i ett långkar* och sedan lade ned det nysågade eller nyspräckta virket i badet innan det lades i täta skotor för att torka långsamt. Det sista förfarandet ökade risken för mögelangrepp, men det förhindrades av kopparsalterna i slaggvattnet. Senare skulle trätjärn göra samma tjänst sedan skrovet timrats.

* med varmt vatten.

S K U T H Ö R N A N .

Bosse Wiklund

Så är det dags igen att berätta om några skutor som härt hemma i Blidö under åtminstone någon del av sin tillvaro.

Jag börjar med galeasen Magnus. Finns det någon som minns henne. Hon hörde hemma i Oxhalsö.

Det här är ett litet förbryllande fartyg. Byggåret uppges ibland vara 1887, och hon sägs vara byggd på Näs varv alternativt Fjälls-holmen.

Det börjar med en klinkbyggd Vänerskuta, en galeas Johan Alexis byggd på Näs varv någon gång före 1879. Hon var på 71 reg.ton netto. Det var en fin snällseglare, då ägd i Vänersborg av A M Abrahamsson. Det saknas uppgifter om henne före 1879. Befälhavarna heter nu 1879 O Christiansson, och han efterträds i början av 1880-talet av J A Ols-son.

Så kommer vi då till det i inledningen nämnda året 1887. Då förbygg-des Johan Alexis, och det så grundligt att man knappt lämnar bottenstock-arna kvar. Troligen mallade man av den gamla fina skutan, som var upp-seglad, Det var vanligt förr innan skeppsbyggeriet fått så mycket av modern teknik som i dag i sig. Den här metoden användes genom flera sekler av bl.a. den brittiska marinen. Förbyggnaden skedde troligtvis på Sjötorps varv, och i så fall var skeppsbyggmästaren en medlem av familjen Groth.

Näe vårt fartyg åter går i sjön är hon att betrakta som ny, och det markeras med ett nytt namn Magnus. Vid den följande skeppsmätningen erhålls måtten: längd 21,08 m, bredd 6,48 m och djupet i lastrummet 2,55 m. Hon ligger 3 m djupt på kölen akteröver. Displacement ---, lastbar volym 79,38 reg.ton netto. Bruttotonnaget 84,13 reg.ton. Efter förbyggnaden hade hon fått bordläggningen av furu lagd på kra-vell. Spant i vuxen ek.

I samband med ombyggnaden såldes Magnus 1888 till F N Leufstadius i Öregrund. Han står i spetsen för ett partrederi. Befälhavare blir nu A Nilsson 1888 och han för henne ända till 1913 (?) Han är också del-ägare i fartyget.

Året 1913 säljs Magnus till Axel Mathias Mattsson i Öregrund, även han liksom Leufstadius ett känd redarnamn i staden. I samband med för-säljningen repareras och drivs vår galeas 1913. A M Mattsson för själv sitt fartyg.

När det 1:a världskriget bryter ut i aug 1914 så ökar efterfrågan på tonnage för att nå ett maximum 1916

tonnage för att nå ett maximum 1916 - 17. Priserna följer samma kurva.

Så 1916, just som priset börjar accelerera med raketfart, säljer A M Mattsson sin Magnus. Köpare är ett partrederi i Blidö, bestående av Titus Österman i Gransäter, Oxhalsö + befälhavaren ombord J Algot Söderman, Oxhalsö

Nu, visar det sig, att hon är i visst behov av översyn. 1918 tas hon till varv för reparation och drevning.

År 1919 blir Oscar Malm ny befälhavare ombord och han övertar nu J A Södermans part.

Så någon gång 1922 övertar Oscar Malm (Han heter Werner också i Off. sammanhang) posten som huvudredare, och den behåller han till 1924, då den andre gamle befälhavaren J Algot Söderman efterträder.

Magnus, som mest går i virkesfarten från Norrland till Danmark och Tyskland, sköts så gott ekonomin tillåter. 1927 drivs hon.

Den 8 juli 1929 kom hon i Gävlebukten på resa från Ratan till Stockholm med virke. Det rådde svår storm, och efter en lastförskjutning blev hon svårt läck. Besättningen, som bestod av 4 man, fick pumpa hela natten, medan man sökte sig mot land och nödhamn. Vid 4-tiden på morgonen den 9 juli nådde man till Engesvik utanför Gävle. När man kommit in på grund vatten i skyddat läge fick hon gå ner och till slut låg hon med bara relingen ovan ytan.

Det torde ha varit J A Söderman själv som förde henne på denna resa. Skadorna var tydligen svåra. Kanske var bottnen slut.

Det finns inga uppgifter om henne i fraktfart i fortsättningen. Visserligen kvarstår hon i Svensk Skeppslista t.o.m. 1931, men det kan ju bero på att hon låg upplagd i avvaktan på en fortsättning, som troligen blev en upphuggning.

I Fartygsregistret hittar man detta fartyg under Nr 1743. Hon hade flaggsignalen J D L Q .

-- o --

Så gör vi ett stort hopp och tar en vedjakt, en av Roslagens typiska lastdragare. Det är familjens Eklunds skötebarn Linea .

Hon byggdes vintern 1893 - 94 vid Gräddö på Rådmans ö av Anders Sjölund som skeppsbyggmästare, assisterad av en timmerman Sjöberg.

Hon byggdes av furubord på klink. Köl av furu, liksom vindor. Vrängar av martall. Hon byggdes på sedvanligt klinkmanér så att köl, stäv och akterstäv sattes upp. Bordläggning och akterspegel byggdes parallellt, och till slut lades bottenstockar och vrängar in i det färdiga skrovet. På så sätt slapp man de spänningar som uppstår om man bord-

lägger en spantskrott.

Skutan sjösattes 1894 och riggades med undermast och toppmast samt bogspröt. Seglen bestod av gaffelsegel, ett toppsegel bant till en rå, samt dubbla försegel (fock och klyvare).

Vid mätningen fick Linea måtten 19,62 m (längd) x 6,80 m (bredd) x 2,26 m i lastrummet från karmen och sluligen djupgåendet 2,5 m. Rägistertonnet räknades nu ut till 62,09 reg.ton brutto och 52,79 netto.

Beställare av detta bygge var familjen Eklund i Gräddö med Johan Erik i spetsen och sonen Carl. Den här vedjakten lär ha kostat 6.000:- att bygga.

Från 1894 och några år in på det nya seklet seglades hon med fadern Johan Erik som skeppare. Lasterna var de vanliga: ved och sand. Någon gång 1903 - 05 övertar sonen Carl Eklund befälet och den 2 dec 1907 får han också ärva Linea sedan fadern dött.

Linea stretar på med sina frakter och hon är ett välkänt inslag i stadsbilden i Stockholm.

När de första pålitliga tändkulemotorerna kom i början av 1920-talet, så åkte ju riggarna bort, och man satte in en "pål原因" i stället med ev lastbom. Så ej med Linea. Hon fick visseligen en hjälpmotor 1925 men riggen behölls intakt och tur var det, för det var bara elände med motorn och 1927 åkte den ut igen.

I den här vevan har Linea mätts om. De nya värdena är: Längd 18,72 m Bredd: 6,95 m, Djup i rummet 1,61 m och djupgåendet 3 m. Alltså: Hon låg nu $\frac{1}{2}$ m djupare på aktern än som ny! I registerton 43,49 / 32,22.

Linea säljs 36 år gammal 1930 till Blidö och bröderna Filip och Jan Erik Sundberg i Stämmarsund. Filip är registrerad som huvudredare. Linea är registrerad under Nr 1716 och har flaggsignal J D K Q fram till omläggningen 1932, då hon får S J E K.

Bröderna Sundberg tar av riggen och sätter in en 20 hkr tändkula, som tidigare suttit i samma ägares Asstri. Motormontaget anmäls 16 juni 1931, men köpebrevet är efterdaterat till 25 aug.s.å. Linea, som nu är motorpråm mäts om igen till 42,96 / 25,13 reg.ton.

Linea fortsätter under hela 1930-talet, trots lågkonjunktur och andra svårigheter. Hon upplever något av en ny vår under det 2:a världskriget 1939 - 45.

Men Filip Sundberg har tröttnat på tjärolja och elände, och när han börjar ana krigsslutet, så säljer han 23 febr 1944 Linea till Ragnar Mauritz Sundberg i Linanäs. Även han är sin egen skeppare, och han för henne i fraktfart fram till 1950, då det är definitivt slut.

Skall vi ta en till? Då väljer jag Mathilda, en tvåmastad skonert. Hon byggdes vid Asserebo varv av skeppsbyggmästare Sven Erik Olsson i furu och ek på kravell. Sjösettes 1900. I Fartygsregistret kom hon in under Nr 3795, Flaggsignal J L T R (efter 1932 S J H V).

Det här fartyget var 26,59 m långt, 7,19 brett mellan livhölten, 2,82 m djupt i rummet och med ett djupgående av 2,9 m.

Hon var ett spekulationsbygge under en tid då varvet saknade beställningar. Ingen köpare dök dock upp vare sig under byggtiden eller efter sjösättningen, så varvet behöll henne, och skeppsbyggmästare S O Olsson bildade ett partrederi med sig själv som huvudredare. Partrederiet hade 8 delägare, som delade på 12 parter.

Befälhavare blev en Marstrandsbo, A Törnqvist och han för henne från 1900 till 1908, då hon säljs.

Mathilda säljs 10 mars 1908 till Hälsingborg, där hon legat upplagd i vinterläge. Köparen är den kände skeppsmäklaren Petter Horndahl. Han bildar nu ett partrederi med 24 delägare till parter om 1/74 i fartyget.

Ny befälhavare blir nu A L Pålsson från Lerberget. Han utses samma dag som köpet genomförs, och han skall stanna ombord som kapten i 24 år.

Skeppsmäklare Horndahl flyttar 6 febr 1920 till Viken och då tar han med sig Mathildas registrering.

Befälhavaren A L Pålsson drabbas förmodligen av sjukdom 1920, för 10 aug avlöses han av hälsingborgaren C G P Lundgren för att återkomma 23 sept.

Mathilda säljs 4 juli 1925 till ett nytt partredri, även denna gång i Skåne, nu i Lerberget. Det består av 13 delägare till 32 andelar. Den nye huvudredaren heter Anders Petter Horndahl och befälhavaren känner vi också igen. Det blir och förblir A L Pålsson.

Det var dåliga sjöfartstider och Mathilda hade legat upplagd i Viken sedan senhösten 1921. Det var därför det gamla rederiet gav upp och sålde.

På rederistämman 21 april 1931 avgick skeppsmäklaren Horndahl och efterträddes av sjökapten Axel Severin Levold i Viken.

En ny 53 hkr hjälpmotor av märket Avance var under inmontering i Mathilda. Det fick delägarna veta mer om nu på stämman och en fördelning av kostnaderna presenterades. Motormontaget anmälades 6 maj till Kommerkollegium.

Den 10 dec 1931 gick Pålsson på grund i farleden in till Bergqvarra

Han kom loss igen utan skada, men händelsen gick honom hårt till sinnes.

Vid nästa rederistämma 25 maj 1932 avgick Adol Ludvig Pålsson som befälhavare, men stämman ville visa honom sitt förtroende efter alla år som skeppare, och han valdes nu enhälligt till ny huvudredare. Till ny befälhavare utsågs samma dag K B Ingelberg från Svanshall.

Nu började det gå riktigt illa. Säsongen 1932 blev urusel och man klarade inte avbetalningarna på Avance-motorn. Det hela slutade med en exekutiv auktion 11 april 1933.

Då såldes Mathilda till Akt Bol Avance-motor i Eskilstuna, som ville skydda sina fordringar och därför ropade in henne.

Avance har naturligtvis kontakter och letar nu efter en solid köpare. Den 25 maj 1933 säljs Mathilda till ett partrederi i Blidö, bestående av Evert Emanuel "Manne" Jansson i Bruket och hans bror J Reinhold Lindermark i Oxhalsö by. "Manne" blev huvudredare och Reinhold befälhavare, och det skulle han vara till 1941.

Det började illa igen. Den 3 dec 1933 grundstötte Mathilda på Lövgunds rabbar, men kom loss efter 11½ timmes arbete. Hon gick till varv och reparerades vintern och våren 1934.

Den 29 maj 1941 efterträdde Manne Jansson sin bror som befälhavare, men Reinhold Lindermark återkom 31 juli. (Var det militär beredskap som spökade?)

1944 var den gamla Avance-motorn slut, och rederiet köpte en begagnad 2-cyl motor på 70 hkr. Det var ju krigsår och ett elände. Motorerna drevs med tjärolja, som måste förvärmas och som slet hårt på både motorer och människor. Smörjolja var det allra sämst med. Reservdelar var också svårare att få tag i.

Mathilda mäts om till 101,78 / 137,12 reg.ton. Hon drivs och repareras 1938, 1940, 1941 och 1942.

Den 10 nov 1945 grundstötte Mathilda i inloppet till Ulvöhamn. Efter 5 timmar kom hon loss med hjälp av bogserbåt. Hon hade klarat sig utan skador.

Ett år efter krigsslutet såldes Mathilda 20 april 1946 till ett partrederi på Bohus-Malmön med två delägare, kapten Johan Waldemar Johansson, även huvudredare och skepparen ombord J O Johansson från Bohus-Björkö.

1949 riggas Mathilda om till slättoppad tremastskonare, s.k. "111". Hon mäts om till 110,74 / 142,17 reg.ton. Hon lastar nu 195 dwt, 72 standards virke.

Den 13 juni 1949 låg Mathilda vid kaj i Gravarna för reparation av

en maskinskada. Hon var på resa från Menstad i Norge till Holbaek i Danmark med salpeter. Fiskefartyget Arizona av Smögen kom och skulle lägga sig längs utsidan av Mathilda. Hon fick oturligt motorstopp och rammade Mathildas babordssida med avsevärda skador som följd. Skadan bedömdes så omfattande och fartyget så gammalt att det inte lönade sig att reparera.

Det fick bli upphuggning.

Källor:

Svensk Skeppslista

Svenska seglare och Motorseglare

Manfred Ohlson: Jakten Lineas första år Rospiggen 1977

 "- "- : Att bygga en roslagsskuta "- 1950

 "- "- : Vid Österhavets port "- 1953

Egna anteckningar

Norrtelje Tidning, div årgångar

Övrig dagspress

S M Å N A M N .

Den snabba förvandlingen här på Blidö och Yxlan leder till att den överväldigande delen av marken tas över av fritidboende, och de är naturligtvis inte traditionsbärare på samma sätt som de fiskare och småbönder som i hundratals år odlat och brutit marken och fiskat härute. Därför är det också stor risk att en förfärlig massa ortsnamn och lokalsnamn på uddar, berg, nyodlingar, åkrar och tegar vikar och fjärdar holmar skär och grund kommer att försvinna. Innan så sker så vore det väldigt bra om "var och en i sin stad" gjorde en inventering och skrev upp dessa "smånamn". Inget är för obetydligt. Många är urgamla andra är av färskt datum. Vet Du något om namnens ålder så skriv upp det också.

Tillsammans skall vi väl kunna detaljbeskriva Blidö-Yxlan och alla våra öar och holmar. Det kommer att ta tid. Om några år är det för sent. Kanske några namn redan är glömda, men mestparten går nog ännu att rädda åt eftervärlden.

Om någon vill ha hjälp så ring mig!

Bosse Wiklund

0176 / 81 302 eller 08 / 82 23 60 eller 82 10 24

F O T O N.

Vi fortsätter att tjata om gamla fotografier från gamla Blidö kommun. Vi vill inte överta dem, vi vill bara fotografera av dem. Och notera var de är tagna och ungefär när. Allt för att kunna dokumentera Blidö förr.

Ring mig, Bosse Wiklund, eller Run Storell eller Olle Severin eller Birger Ahlrén på Yxlan (Kolsvik)

V e m m i n n s ?

Bosse Wiklund

Säg, minns Du honom ännu
den gamle piggskepparen,
böjd under vedkärran och sandlasterna,
men stålblå i blicken?
Han, som visade att det var möjligt
att existera och leva även om jorden
bara gav sten,
som klarade sig med en eller två kor
och en skuta i sjön.
Han tvingades vända på tolvskillingen,
men ändå kunde han spara några kronor per år
med tanke på ålderdomen.
Detta var i en värld utan social trygghet
och långt före A T P.